

Pásztorkodás Farkaslakán

Farkaslaka a Hargita-hegység vulkanikus fennsíkjának a szélén helyezkedik el, felszíne változatos, dombos vidék. A falu dimbes-dombos határa nem volt alkalmas, hogy földműveléssel eltartsa egyre szaporodó lakosságát. Az éghajlat viszonylag zord, de a domborzat sajátossága – a gazdák szakértelmével párosulva – tág lehetőséget nyújtott a juhtenyésztésre. A XX. század elején Farkaslakán még sokan voltak pásztorok. Egyesek az itteni esztenatársaságoknál, mások idegen faluban szegődtek el a nyári idényre. Nálunk is, mint egész Székelyföldön, a pásztorkodási mód a félszilaj állapot. Nyáron a legelőn, télen az istállóban gondozzák a juhokat, utóbbi helyen a telelés gondja a gazdáké.

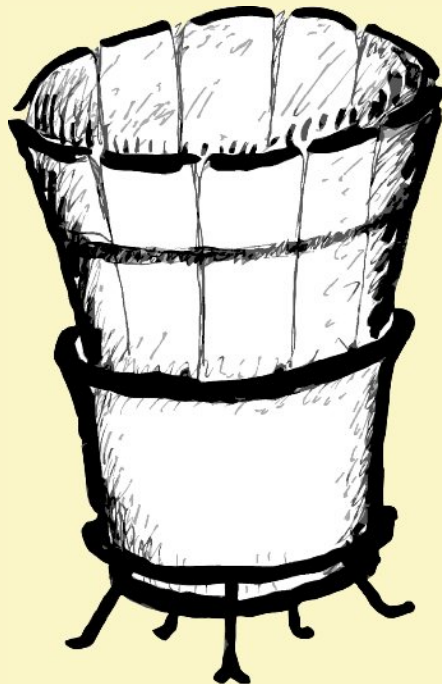
Farkaslaka legelőinek nagy része a Hegyben, a havasi fennsíkon fekszik. A dús fűvű legelők között van taplocás, selymés rész is, ami sáttét terem, ezt a juhok nem látogatják szívesen. A pásztorok is féltik ide engedni állataikat. A vadakon kívül nagy veszedelmet jelent a legelőkön a juhok időnként fellépő betegsége is. Ezek lehetnek járványosak, de felszedhetik a legelőkön a kórokozókat. Ilyen a májmétey, amelynek az említett helyeken a fűszálak közti, azokra tapadó gazdját, elsősorban valamilyen csigát, másodsorban hangyát, könnyen lelegethetik. A keréknyomban, a legelő mélyedéseiben megálló és napsütésben felmelegedő víztől is óvták a jószágokat. A méteyiséget a juhok epeereiben levő laposféreg idézi elő, ez vérszegénységet, lesoványodást okoz, kezelés hiányában a juh elpusztul. Apósomnak az államosításig, 1948-ig nagy legelője volt Pálnéban. Ezt bérelte a 40-es években Fancsali Pista Tamás Eszter néni. Már nagyon öreg volt, amikor megismerem. Öreg pásztoroktól sok érdekes dolgot hallottunk még, amit ma már a fiatalok nem tudhatnak. A dolgok természetes halála előtt szerettem volna megörökíteni mindazt, amire még az öregek emlékeznek, esetleg mi is átélünk. Férjemtől is sokat hallottam, öreg pásztoroktól is. A dehenyálásról Eszter néni beszélt. Ma már hiába kérdezem a még élő volt pásztoroktól, nem tudnak róla.

Dehenyálás

Amilyen könnyen lehet védekezni manapság a méteykór ellen, amikor többféle parazitaellenes orvossággal is rendelkezünk, éppen olyan nehéz volt ezelőtt, amikor a méteyiségnek nem volt orvossága. Ha a pásztorok minden igyekezte ellenére, az esős nyarak után mégis „megmétéződtek” a juhok,

a farkaslakiak nem engedték, hogy elhulljanak, hanem levágták őket, a faggyújukat kiolvasztva értékesítették. Ezt a módszert alkalmazta Fancsali Pista Tamás bácsi, aki sok juhot (70–100) tartott. Világot járt ember volt, s valahol úgy tanulhatta a dehenyálás módszerét. A művelet eltűnt, vele a szó is eltűnőben van. Leánya, Eszter néni és a vele egyidősek mondták el. Férjem az akkori *Falvak Népe* újságban írt is róla, de ők már a farkaslaki temetőben anyafölddés és virággá váltak.

Tamás bácsi először csak a saját juhait vágta le, majd látva azt, hogy a módszer kifizetődik, akkor más faluból is összegyűjtötte, olcsón megvette az őszre megmétéyesedett juhokat. Amelyek tudtak menni, azokat hajtották, a többieket hordószekérbe rakták, s úgy szállították haza. A méteyiség próbája az volt, hogy a szügyén megmarkolták a juhokat a gyapjújuknál fogva. Amelyiket fel lehetett emelni, az egészséges volt, amelynek kisuvadt

a gyapja, azt le lehetett vágni, mert úgy is megdöglött volna. További jel lehetett: ha a szemén a pislogó hártya fehér, utóbbi időben csak piros csík marad rajta, s a nyelve is síkos volt. Tamás bácsi erdő mellett lakott, itt a juhokat fogadott emberei nyúzták. Miután a belső szerveket kiszedték, a húst összedarabolták, majd nagy rézüstben kiolvasztották belőle a faggyút. Hogy minél több férjen, a rézüst fölé még egy kis kádat erősítettek. Kiolvasztás után a faggyút a tetejéről lemerték, majd a juh megtisztított bendőjébe töltötték. A húst fanyomtatókba merték, s a benne levő faggyút úgy forrón még kipréselték. A présből kikerült húst megszáritották, s télen keresztül a disznókkal és kutyákkal megetették. A húspogácsát még a szegény emberek is megvették, darabját két krajcárért s maguk is megették. A levágott juhok gyapját a posztózó asszonyok vásárolták meg, majd fonva, szöve, megványolva értékesítették. A faggyút az akkor divatos faggyúgyertya és szappan készítésére Segesváron és Szebenben adták el. A csontot Udvarhelyen Háhm Pál kereskedő vette meg (valószínűleg enyv készítésére). A bőrt a szücsök, tímárok, ebből készült a kordován csizma bélelése. Tavasszal a faggyú, gyapjú, bőr, csont és húspogácsa árából egészséges juhokat vásároltak. Leggyakrabban Abrudbánya és Szeben vidékéről, valamint a gyimesi csángóktól, mert a hegyes vidéken nem méteyessedtek. Tamás bácsi állítólag akkor meggazdagodott, ősszel a sajátját is ledehenyálta, tavasszal mást vásárolt.

Hiedelmek a juhtartásban

A természet ölen élő egyszerű ember, amikor elkerülhetetlennek tűnő természeti jelenséggel találkozik, azt magyarázni próbálja, de a szegénység, a szükség is létrehozhatta a mindennapi élet céljait szolgáló hiedelmeket, varázsolásokat. A termésvarázsolás, a rontás elhárítása állatneveléskor mind megannyi tartozéka a népi életformának. Hiedelmeink egy része talán még a pogány világkép maradványa, vagy egyházi hittétel torzulásából jöhetett létre. Ma már kevés a céltudatos hiedelem a mi falunkban is. Hosszú évtizedek gyűjtőmunkája előzte meg a mostani írásomat.

Dehenyáló kád (a szerző rajza)

Hiedelmeink, varázsolásaink a juh-tartásban még a pásztorkodás kezdeti szakaszához fűződnek. A kihajtás rendszerint Szent György napján történik. A véle kapcsolatos hiedelmek:

– Tavasszal, amikor a juhokat kicsapják az életről a csordába, akkor a kis-

kapu közé, régen a határkapuhoz láncot húztak keresztül. Ha azon átugrott a juh, akkor nem lesz véle gond egész nyáron. Még a múlt század közepén ezt tartotta Márton János öreg pásztor.

– Ugyancsak a XX. század közepén még megtörtént, hogy kiszálláskor addig nem léptek be az esztenába, míg aprópénzt nem szórtak maguk elé. Pakot Pista még emlékezik az édesanyja által végzett ilyen bőségvarázsolásra.

– Az első éjjel szentelt cikót (fűzfabarkát) helyeztek cseréptányérra, azt meggyújtották, a pakulár ezzel a kosarat megkerülte, amelyben a juhok feküdtek, megfüstölte őket, hogy elűzőn ezzel minden rosszat.

– A pásztor vagy pakulár, mielőtt a juhok közé ment, a bőrét megkenete a medve bőrrel, majd felvette a medvebőrt és eljárta a szokásos körtáncot a tűz körül, sőt át is ugrott rajta. Azt tartották, hogyha a medvebőr nem perzselődik meg, akkor sikeres major vagy jó pakulár lesz belőle.

– A pakulár az első éjjel meztelenül megkerülte a kosarat, mert akkor a hiedelem szerint a farkas nem viszi el a juhokat.

– Ha sikerül farkast löni, vagy valamilyen módon kézre keríteni, akkor a húsát elosztották a pásztorok egymás között, megfőzték, majd a levéllel megittatták a juhokat, remélve, hogy védettséget ad a ragadozók ellen.

Babonák, varázsolások

A mindennapi élet céljait szolgálták a varázsolások. A termésvarázsolásnak más formáját alkalmazták vetéskor, aratáskor, állatneveléskor. A varázsoló személyeknek titkos tudományt tulajdonítottak, még emlékezni vélnek olyan személyre, aki nem tudott meghalni, amíg át nem adta tudását valakinek. A rontást a leggyakrabban a boszorkányok idézték elő, tartja a néphit.

– Ha újhaldkor a tejet tűzre cseppentik, akkor a juhok tögye mind kicsattog.

– Ha éjjel a juhok bögnek, akkor a pakulár a kabátját leteríti a földre, majd botjával jól megveri, mert az ütés azt éri, aki a juhok tejét el akarja vinni.

– Ha a pásztor rossz álmot lát, akkor a kaliba előtt háromszor a botjával megüti a földet, hogy a boszorkányt távol tartsa.

– Ha forgósél támad (boszorkánytánc), akkor a pásztor beledobja a botját, fejszóját, vagy beleköpik.

– Tejes edénnyel nem szabad a folyóvízre menni, mert a víz elviszi a tejet.

– Két karácsony között az ollót a hagyomány szerint nem szabad kinyi-

tani. Ha összekötik az olló két szárát, a farkas nem tudja kitátani a száját, és nem viszi el a juhokat.

– Két karácsony között nem szabad mosott ruhát kiteríteni, mert ahány ruhát kiterítenek, annyi juhbőr fog terítékre kerülni. (Ezt sokan ma is tartják.)

– Ha a juh elkárosodik, akkor a fejét a kapu közé kell elásni, hogy a többi ne dögöljön meg.

– Fancsali Tamás még ma is emlékezik, hogy amikor ő pásztor volt, egy kicsi emberke ment el többször a majorház előtt, a botjához szorított egy zacskót. Amelyik juhra ránézett, az ment utána.

– K. Laji pakulár térden állva vagy lekucorodva beszélgetett a juhokkal, azok köréje gyűltek és hallgatták. Nyilván, ha akarta, el is csalhatta őket.

– Azt mondják, hogy a vén Fábiánnak is olyan tudománya volt, hogy amikor elszegődött majornak, azon a nyáron a szomszéd majorok mind megbuktak s ő meggazdagodott, mert elvette a többiek tejét.

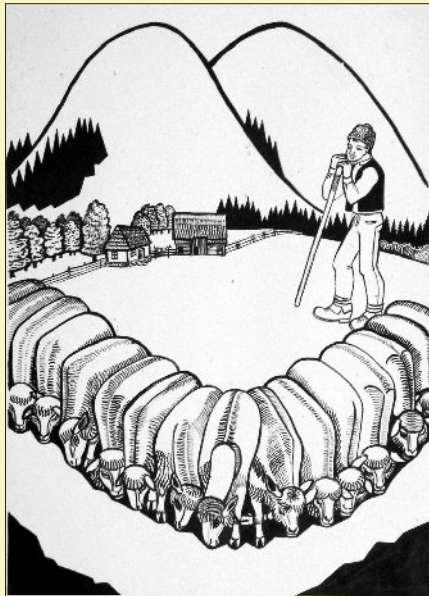
Népi időjósítás az esztenákon

Esőt jelent:

Ha a macska mosdik a füttő előtt. Ha Gordon pipál. Ha a tyúkok nem ülnek el korán, vagy fákra ülnek. Ha a legyek csipnek. Ha a verebek csapatban csiripelnek. Ha a tárgyik (foltos szalamandra) hágóra menyen. Ha a varjak erősen kárognak. Ha a békák erősen brekegnek (kérlik az esőt). Ha a marhák táncolnak a legelőn. Ha a hajnal piros, de virradatra megfeketedik. Ha a gánén gomba nő. Ha a juhok a kosár közepébe összebújnak. Ha a nap homályban nyugszik le. Ha a kenyérből kijön az avas füstszag. Ha a föld szagjai jobban érződnek. Ha a kecseti vagy szentmihályi harangszó hallatszik. Ha a zöldharkály kiált. Ha eső után a földből sok giliszta jön ki, tovább tart az eső idő.

Jó időt jelez:

Ha a tücskök ciripelnek. Ha a köd leszáll a lankákba. Ha a kaliba füstje egyenesen felszáll. Ha a fecskék magasan repülnek. Ha a nap szépen visszasüt. Ha a tyúkok korán elülnek. Ha bő a harmat. Ha hajnalban köd van, de reggelre felszáll. Ha a juhok a kosárban a lésza mellé körülfeküsznek. Ha a tűz vígan ég. A gólya esős nyáron meghagyja az összes fiait, de ha száraz nyár lesz, egyet kidob.

Népi gyógymódok a juhtartásban

A rontások mágikus elhárítása mellett sokféle népi gyógymód is kialakult. A régi pásztorok idejében nem voltak védőoltások, ennyi gyógyszer nem állott a rendelkezésükre. A népi gyógymódok a nép tudásán, természetismeretén, gyakorlati tapasztalatán, de a népi hitvilágon, a legkülönbözőbb hiedelmeken is alapszanak.

– Puffadás, felfújódás esetén kömény-mag, vereshagyma és fenyőbors főzetét töltötték a beteg juh szájába.

– Ha a juhok jóllaktak egy here- vagy lucernatáblában, akkor közülük sok felfújódott, s ha nem kezelték, akkor rövidesen földhöz verte magát és megdöglött. Pakot Gáspár bácsi legjobb ellenszernek tartotta a puffadás ellen, ha gyorsan fűzfavesszőt nyestek, a juh száját szétfeszítették, a vesszőt behelyezve hátrakötötték a fejéhez. Az állat kínjában rágta, a fűzfa nedvét lenyelte, az rövidesen megindította a böfögést, így lelohadt. A fiától hallottam, Pistától, aki már maga is öreg ember.

– A meghimlősödött juh fülén vagy valahol, ahol vért érhetett, selyemszálat húztak keresztül, majd azt a többi juh fülén is áthúzták. Valószínű védőoltás szerepét töltötte be, de erre az egyszerű ember csak gyakorlat útján jöhetett rá.

– A száj- és körömfájást kékköves vízzel vagy főtt paradicsom levélvel próbálták gyógyítani. Mások savóban, rézüstben halméregfüvet (*Euphorbia pannonica*) lobbantottak fel, s úgy forrón belemártották a beteg juh lábát. Hogy használt-e, azt nem tudom, mert szomorú emlékem van a száj- és kö-

Jakab Zsigmond rajza

römfájás következtében elrendelt karanténról.

– Az erdei halméregfü tökéletes a farkasmarás ellen is. Találja minden állat megsérült testét. Meg kell főzni, levélvel mosni a sebet, légy nem járja, és a gyulladást is megszünteti. Ha gyakran (földből kiálló favég) szúrja meg az állat lábát, ezzel kell gyógykezeln.

– A bűdös sántaság ellen csak a kés segít és a nyúzófa, de volt, aki próbálkozott kékköves oldattal való lemosással (rézgálic).

– A lesavózás (ülemér) általános betegség volt a juhoknál. Ilyenkor megtüzesedett a tőgyük, véres, vízszerű savót fejtek ki belőle. Mégsem szabadott a fejest ráhagyni, mert akkor a juh elmeddült. Ilyenkor egy hétig nem adtak sót a juhoknak. Máskor naponta nyalnak. Utána 10–15 centi magas friss kendert vágta össze, s azt sóval vegyítve tették a juhok elé. Azok a sóra kiéhezve, megették kenderestől együtt, mondta Sztojka János, ő bizonyosan tudja, mert régi pásztoember.

– A „tárgyrag” vagy „vérája” a juhászok szerint rohamos vérgyulladás. A juhok nagy láza van, kitátott szájjal lélegzik. A homlokon megsúrták bicskahegygel, s az innen folyó vért a juh szájába kenték. Egy félórán belül meggyógyult.

– A kergeteges juhok csak nyúzófa az orvossága.

– A kecskéken apró, vörös tetű szokott lenni. Ha egy istállóban hál hideg teleken a többi állattal, akkor könnyen átmászik azokra is. A kecsketetű nagyon szeret beköltözni a ló sörényébe. Csípi, a lónak viszket, és egész éjszaka súrolja a nyakát a jászol oldalához. Reggelre a sörény összegubancolódik. Erről mondták a régi asszonyok még egy pár évvel ezelőtt is, hogy a boszorkányok befonták a ló haját. A tetves állatot a pásztor szerint zászpa főzetével kell lemosni.

Jakab Rozália

